

Cultură și civilizație

Școala Creștină "Filadelfia" - Cl. I-XII

Str. Narciselor, nr. 5E - Suceava Tel/fax: 0230-531205

www.filadelfia.ro office@filadelfia.ro O.P. 6 C.P. 50

Cod fiscal: 14687487 Cont: 251105182340021165015 Banca: Banc Post - Suceava

LIMBA LATINĂ

clasa a IX-a

frecvență redusă

prof. Badragan Cornelia

Dreptul Roman și Familia romana, Legile celor XII Table

Acum aproape 3000 de ani pastori italici și-au construit câteva mici locuințe pe colinele din apropierea râului Tibru. Aceste tabere s-au dezvoltat și au ajuns să formeze cetatea Romei. Cetatea a ajuns, prin cuceriri, trei milenii mai târziu, capitala unui imperiu de 5 milioane de kilometri pătrați, răspândit pe trei continente. A început prin biruința asupra regatului etrusc. Apoi, învinge Cartagina și Grecia. În Europa, legiunile sale invadează teritoriile galilor, belgilor, dacilor, celților iberici și britanici, dalmatilor și insulele Sicilia, Corsica și Sardinia. În Africa și în Asia cuceresc Egiptul, Mauritania, Numidia, Mesopotamia, Armenia, Capadocia, Iudeea și Siria.

Extinderea Romei a avut consecințe pe toate planurile societății: economic (producătorii agricoli italici au avut de suferit), politic (succesiunea regat- republica- imperiu- dominat), religios (încep să apară fenomene spirituale noi, ex. sincretismul) și juridic (legile se află într-o continuă schimbare). Totodată, o mare schimbare s-a produs în rândul cetățenilor romani. Pe când majoritatea oamenilor de rând (plebeii) rămân aproape de modul de viață simplu, de la fondarea cetății, patricienii adoptă un mod de viață mai luxos, profitând de bogățiile importate din provincii. Datorită acestor venituri, apar corupția și decaderea moravurilor. Din aceeași cauză numărul populației rurale scade, ceea ce va duce la slăbirea puterii militare, și în cele din urmă la căderea Imperiului. Pe parcursul întregii istorii a Romei familia și legea au fost doi stalpi ai societății romane, susținând-o până la dizolvarea lor.

Din cele mai vechi timpuri familia era baza tuturor relațiilor sociale și personale în Roma Antică ajungând să influențeze activitățile publice și politice.

Românii aveau valori morale tipice unei societăți agrare conservatoare cu puternice legături familiale. Ei munceau din greu, se bazau pe propriile puteri, fiind foarte precauți, asumându-și responsabilitățile și împotrivindu-se inamicilor. zm342f7238kmm

Pretuiam virtuozitatea, curajul fizic și moral potrivit unui bărbat (*vir*). Stress-ul asupra responsabilităților familiale era evident datorită ideii de *pietas*, credința prin care toate familiile romane datorau loialitate autorității familiei și zeilor. La fel, *fides* (buna credință), crea din cuvântul unui roman jurământul sau- atât în viața publică cât și în cea particulară.

Familia română reflecta natura patriarhală a statului roman prin dreptul de viață și de moarte pe care-l avea tatăl (*paterfamilias*) asupra soției și copiilor pe care îi putea maltrata, ucide sau vinde ca sclavi. Treptat-treptat, aceste drepturi tiranice au dispărut; dar până în secolul I e.n. tatăl mai avea încă dreptul, în anumite cazuri, să-și ucidă soția; iar până în preajma anului 400 e.n. putea să-și repudieze copiii nou-născuți, expunându-i și parăsindu-i în stradă; sau, mai târziu, să-și vândă (dar numai în afara Romei) ca sclavi.

Fiecare tată era preotul cultului strămoșilor săi și a zeului care îi proteja familia. Venerarea ancestrală se baza pe *geniul* familiei (*gens*), care era spiritul launtric cedat de la o generație la alta. Această credință i-a legat pe romani de strămoșii lor și de urmași într-o singură comunitate continuă.

Nimic nu era mai de plan pentru un roman decât lipsa de urmași care să continue cultul. De aceea, s-a îngăduit ca în asemenea cazuri romanul să poată înfia pe cineva, care să îndeplinească mai departe aceste îndatoriri, ce izvorau din ideea necesității perpetuării numelui de familie.

La opt sau nouă zile de la nașterea copilului, după ce (și dacă) tatăl îl recunoscuse ca fiul său, avea loc ceremonia purificării. Copilului i se dădea un nume și i se atârna la gât o amuletă (*bullă*) spre a-l păzi de puterile râului, și pe care băieții o purtau până la vârsta de 17 ani (iar fetele, până când se căsătoreau). Dacă

Cultură și civilizație

tatal nu voia sa-si recunoasca copilul, il lepada expunandu-l pe locul unde se adunau gunoaiile si unde era lasat sa moara de foame sau de frig, daca nu-l lua cineva care, apoi, dupa ce il crestea il putea vinde ca sclav. Dar copiii nascuti cu anumite malformatii erau omorati. De asemenea legea permitea tatalui sa-si execute fiul matur pentru tradare.

In ciuda autoritatii extreme a tatalui, izvoarele scrise din acea vreme aduc marturii despre relatia stransa dintre membrii familiei. Parintii se implicau in educatia copiilor. In scolile elementare fetele invatau alaturi de baieti; mai tarziu, fetele din familiile bogate invatau cu un preceptor limba latina si greaca, studiau muzica si dansul. Cand implinea 7 ani baiatul isi urma tatal (iar fetele, mama) in activitatile zilnice ale casei. Ajuns la varsta de 17 ani, in cadrul unei ceremonii, tanarul era dus in For si inscris in listele cetatenilor; imbraca acum "toga virila", semn ca devenise un cetatean roman, si i se da numele complet; de acum avea drept de vot si era apt pentru serviciul militar.

Casatoria- si alegerea viitoarei sotii, respectiv alegerea viitorului sot- o hotarau parintii. Intre cele doua familii se incheia si un contract, prin care era prevazuta data casatoriei, de obicei cu o indelungata anticipatie; dar data casatoriei avea loc dupa ce tanarul implinea 17 ani, cand devenea cetatean roman.

Casatoria romana cunostea mai multe ceremonii. Mai intai avea loc in casa tatalui o mica petrecere, cu care ocazie fiica era incredintata viitorului sot. Din caminul parintesc fata era dusa cu alai la locuinta mirelui, insotita de nuntasi care cantau diferite cantece si imnuri religioase in care revenea refrenul *Talassio, Talassio*, nume simbolic ce se dadea fericitului mire. Ultima ceremonie avea loc in casa viitorului sot, peste al carei prag mireasa era trecuta pe bratele mirelui, iar langa usa caminului se aseza o roata stricata ca simbol ca mireasa nu va mai parasii niciodata casa sotului.

Mireasa era adusa apoi inaintea altarului familial cu care ocazie se faceau sacrificii si se pronuntau rugaciunile obisnuite. Atunci, mirele intreba pe mireasa daca vrea sa-i fie sotie, iar aceasta, dupa ce raspundea afirmativ, adauga formula traditionala: *Ubi tu Gaius, ego Gaia*, ceea ce vrea sa spuna ca sotia, Gaia, va fi nedespartita de sotul ei, Gaius. Urma ca mirii sa guste dintr-o turta facuta din faina de orz presarata cu seminte de susan, ca simbol al fecunditatii. La ceremonie, pe langa nuntasi luau parte zece martori si preotul zeului Jupiter.

Dupa acest ceremonial complicat, sotia trecea in puterea si autoritatea sotului, *in mana sa* cum spuneau romanii (*in manu mariti*).

Tinerii copii romani nu erau fortati sa se casatoreasca fara voia lor, dar putini se puteau impotrivi aranjamentelor parintilor. Principalul motiv al casatoriei era de a produce copii, toti urmasii legitimi apartinand numai tatalui. O fata se marita de obicei la o varsta cuprinsa intre 12 si 17 ani. Dupa casatorie, fata iesea de sub autoritatea tatalui pentru a intra in casa sotului (sau a socrului, daca acesta era inca in viata). In cadrul familiei romane exista mai multa discretie intre sot si sotie decat in Grecia, unde barbatii si femeile se intalneau foarte rar.

In Roma timpurie divortul era rar si se infaptuia doar cu consimtamantul sotului. Mai tarziu divortul a devenit un fenomen frecvent in randul patriciatului. Pompei, de pilda, s-a casatorit de 4 ori, Sylla de 5 ori, iar Cicero a divortat si s-a recasatorit, cu o tanara foarte bogata, cand el avea 57 de ani. Nu exista date despre femei nemaritate in randul nobilimii in vremea Republicii.

Femeile puteau sa organizeze sau sa participe la bancheturi publice sau private si erau mult mai emancipate decat semenele lor din Grecia. Mamele detineau controlul sclavilor si jucau un rol important in cresterea copilului, fiind ghizi morali atat pentru fetele lor cat si pentru baieti. Conform dreptului roman, fiicele aveau aceleasi drepturi ca si fii in mostenirea averii tatalui, in cazul in care acesta nu lasa in urma un testament.

Cultură și civilizație

Puterea morala și loialitatea femeilor romane au devenit teme importante în literatura, luând exemplul sotiilor care stateau alături de soți prin războaiele civile și exil.

Romanii își respectau și își îngrijeau bătrânii. Când membrii în vârstă ai unei familii erau prea obosiți pentru activitățile de zi cu zi, puteau să-și petreacă timpul cu nepoții sau strănepoții lor, care erau născuți sub acoperișul său și care aveau să-i onoreze la *Parentalia*, festivalul morților.

Înmormântarea se desfășura în cadrul unor rituri care s-au transmis, în parte, până în zilele noastre, la multe popoare europene. Muribundul era așezat pe pământ, un membru al familiei îl săruta pe gura până când își dădea ultima suflare, apoi cei din casă îl strigau pe nume. Cadavrul era spălat, uns cu mirodenii, defunctului i se puneau sub limbă o monedă (un obicei grecesc, pentru a-și plăti trecerea Styxului); apoi era îmbrăcat și așezat pe un pat funebru, în jurul cărui ardeau făclii și se aprindeau candelabre, după ce focul din vatra fusese stins în semn de doliu. Trupul neînsufletit, acoperit cu flori și cu coroane, era expus timp de 2-3 zile (împarații erau expuși 7 zile); oamenii săraci și copiii erau înmormântați chiar în noaptea următoare. Funeraliile celor bogati (sau ale celor care detinuseră înalte funcții publice) se desfășurau cu o pompă deosebită. Cortegiul era precedat de cântăreți din flaut, corn și trompetă, de purătorii de făclii și de bocitoare de profesie. Urma grupul de mimi care, dansând, făceau tot felul de glume și gesturi nu prea cuviincioase, zeflemisind persoana mortului prin aluzii- uneori de-a dreptul usturatoare- la viața pe care o dusesse. Solemnitatea momentului era restabilită de grupul următor de persoane, care purtau mastile decedatului (măști care se păstrau în locuința lui. Urma sicriul-mortul fiind desoperit, expus vederii tuturor- și familia; femeile, îmbracate foarte sobru, își smulgeau parul în semn de durere. Fiii săi țineau cuvântări în cinstea celui decedat precum și a strămoșilor acestora. Acest obicei a ajutat la păstrarea onorii familiale și la crearea unor mituri de acest gen. Totuși trebuie luate în considerare cuvintele lui Cicero: "istoria Romei a fost falsificată de aceste cuvântări deoarece multe evenimente evocate în acestea nu au avut niciodată loc."

Până în epoca imperială, patricienii, cei bogati și cei ce avuseseră funcții publice înalte, erau incinerati; în timpul Imperiului s-a generalizat obiceiul înhumării, chiar și pentru împărați. Prevederile "Legii celor XII Table", care interziceau înmormântarea în interiorul și în imediată apropiere a zidurilor Romei au continuat să fie respectate.

Încă din timpurile cele mai vechi se constată la romani o conexiune intimă între religie și drept. Nu există o diferențiere între normele religioase (*fas*) și cele juridice (*jus*); singura lege pe care o cunoșteau romanii primelor secole era *jus divinum*, legea bazată pe ideea că nici o hotărâre privind guvernarea și viața civilă în general nu trebuie să contrasteze cu voința zeilor, cu ceea ce zeilor li se pare că este drept. Ca urmare, respectarea întocmai a vechilor obiceiuri (*mores*), a cutumelor- sursa originală a dreptului- era incredintată pontifilor (*pontifices*), aleși exclusiv din rândurile patricienilor, care supravegheau îndeplinirea cultului, a îndatoririlor religioase în general. Ei erau cei care cunoșteau, transmiteau și interpretau voința zeilor; lor li se adresau- pentru a primi sfaturile și instrucțiunile- cei care voiau să pornească o acțiune judiciară, să înceapă o afacere comercială, să cunoască ce conduită au de urmat, ce acte au de întocmit, ce formule au de pronunțat, etc. Administrarea justiției, transpunerea în viață a normelor de comportare era incredintată pretorilor (*praetores*), fără însă ca prin acesta colegiul pontifilor- cu care pretorul se consulta în permanentă- să își piardă din vechea autoritate.

La origine întreaga jurisdicție revenea comunității, mai exact regelui, care ținea judecata în zilele fixate pentru audiențe (*dies fasti*) pe tribuna justiției (*tribunal*) de pe locul adunării poporului, sezând pe *sella curulis*; alături de el se aflau solii (*lictiores*), iar în fața lui acuzatul sau partile (*rei*). Regele deschidea și conducea procesul și pronunța sentința, după ce se puneau de acord cu senatorii convocați. El este însă imputernicit că, după ce a deschis procesul, să incredinteze dezbaterile judiciare și rostirea sentinței unui reprezentant, desemnat din rândul

Cultură și civilizație

senatorilor. Procedura judiciara adopta forma unui proces public, daca regele intervenea din proprie initiativa, sau a unui proces privat, daca o facea numai in urma apelului partii lezate.

Prima forma n-a fost aplicata decat in cazul tulburarii pacii publice; astfel, inainte de toate, in cazul tradarii tarii sau aliantei cu inamicul public (*proditio*) ori al razvratirii impotriva autoritatii publice (*perduellio*). Pacea publica era tulburata insa si prin paricid (*parricidia*), prin sodomie, prin violarea onoarei unei fete sau femei, prin incendiere, marturie falsa, de cel care vrajea recolta prin magie reavoitoare sau secera graul necuvenit in timpul noptii de pe ogorul pus sub protectia zeilor si a populatiei; tuturor acestor culpabili li se rezerva aceeasi soarta ca si criminalilor vinovati de inalta tradare. Dreptul cunoaste de asemenea o gratiere a criminalului prin interventia zeilor; cel care ingenuncheaza inaintea preotului lui Iupiter nu poate fi batut cu nuiele in ziua aceea; cel care intra legat in templul acestuia trebuie sa fie descatusat; iar condamnatul care, mergand spre supliciu, intalneste din greseala o vestala, isi recastiga viata.

"Legile celor XII Table"

Normele juridice erau transmise pe cale orala, erau cunoscute doar de pontifi si erau aplicate de ei in mod arbitrar. In secolul al V-lea i.e.n. plangerile si agitatia plebeilor, clasa de mijloc, impotriva nobilimii, au dus la redarea in scris a obiceiurilor juridice existente si la adaugarea unor noi principii necunoscute legii de pana atunci. Primul pas in directia dreptului scris, si totodata a secularizarii dreptului, a fost facut odata cu inregistrarea cutumelor, a dreptului consuetudinar, in 451 i.e.n. In acelasi an "Legile celor XII Table" au fost compilate de catre o comisie de zece membri (*decemviri*, initial numai patricieni, apoi si plebei, cate 5) si acceptate de adunarea poporului. Acest cod de legi a inaugurat reguli convenabile unei comunitati agrare; a stabilit egalitatea plebeilor si a patricienilor in fata legilor si urma sa fie pretuit de romani, fiind sursa legii publice si private. Sistemul legal infiintat sub acest cod, si corpul de legi care s-a format in jurul acestuia, s-a aplicat exclusiv cetatenilor romani si era cunoscut sub numele de *jus civile*. Aceste legi au ramas, timp de trei sau patru secole, singurul izvor scris al dreptului roman (Cicero afirma ca intreaga legislatie romana de mai tarziu a fost, in fond, o dezvoltare continua a principiilor enuntate in "Legile celor XII Table"); ceea ce a fost posibil datorita faptului ca prevederile acestora erau erau modificate si dezvoltate, adaptandu-se la noile conditii. Locul central in "Legile celor XII Table" il ocupau prevederile referitoare la organizarea familiei (era interzisa casatoria dintre patricieni si plebei; era declarata autoritatea nelimitata a parintelui), la proprietate (furtul in timpul zilei era sanctionat cu amenzi mari si cel din timpul noptii era pedepsit cu moartea) si la succesiune (era declarata libertatea de a lasa mostenire).

Textul original al „Legii celor XII Table”- gravat pe 12 table de bronz, expuse in For, distruse in timpul incendierii Romei de catre gali in 387 i.e.n.- a fost reconstituit pe baza scrierilor unor juristi romani si a dispozitiilor juridice ulterioare. Din izvoare scrise aflam ca, in scoli, chiar dupa patru secole de la publicarea lor, elevii erau obligati sa invete pe de rost textul acestui monument juridic, care se considera ca in acest fel contribuie in mod fundamental la educatia cetateneasca a tineretului.

In a doua perioada a Republicii (sec. II-I i.e.n.), datorita noilor cuceriri militare au avut loc o serie de schimbari importante in dreptul roman. In primul rand se separa dreptul civil (*jus civile*) de „dreptul popoarelor” (*jus gentium*), valabil pt. tarile supuse. Totodata s-a stabilit o distinctie clara intre posesiune si proprietate, s-a introdus clauza „bunei credinte” (*bona fides*), autoritatea tatalui a scazut si s-a inregistrat o emancipare a femeii, divortul devenind posibil nu numai daca ambii soti erau de acord, ci si prin hotararea unilaterala a unuia dintre ei. In aceasta perioada Roma a adoptat uneori si elemente din sistemele juridice ale altor popoare.

O alta schimbare importanta a avut loc in plan juridic- jurisprudenta, ansamblul solutiilor date de judecator intr-o anumita chestiune, iese de sub competenta pontifilor pentru a fi transformata intr-o disciplina speciala, aplicata de magistrati.

Familia și riturile Romei, viața de familie, logodna, căsătoria, jertfe zeilor casnici, Societatea rurală

Familia și riturile sale

În Roma antică viața de familie a alcătuit multă vreme baza societății romane. La origine viața de familie este dominată de atotputernicia tatălui exercitată legal asupra sclavilor casei, dar totodată asupra nevestei și copiilor săi. "Pater familias" putea după plac să recunoască copii care îi avea de la soția sa, ori îi expunea în afara casei abandonându-i cui îi-ar fi dorit, ceea ce, în practică însemna condamnarea la moarte sau în cel mai rău caz la sclavie. Căsătoria era hotărâtă de către capul familiei, iar înclinațiile celor interesați nu erau deloc consultate.

Era celebrată o logodnă, care constituia un angajament solemn și religios al ambelor familii. După consultarea zeilor, se schimbau niște inele, care aveau o culoare simbolică. Băieții erau considerați apti pentru căsătorie la vârsta de 14 ani, iar fetele deveneau nubile la 12 ani.

În ajunul căsătoriei logodnica oferea papsule sale larilor (stramosii familiei) casei părintești. În aceeași zi, ea îmbracă o tunică albă făcută dintr-o stofă țesută potrivit unui procedeu arhaic și reținută pe talie de un nod dublu. Pieptanatura era aranjată cu ajutorul unui instrument special (hosta coelibaris), părul era împărțit în șase șuvițe înconjurată de bențite pentru a fi apoi reunite într-un coc. După aceea se așeza un voal portocaliu.

Câteodată se așeza câte o cunună de flori și diverse bijuterii, un colier de aur și diverse brățări. În picioare purtau sandale de aceeași culoare ca și voalul. Băiețul era îmbrăcat în ajunul nunții cu o tunică de culoare albă, simbol al purității. În picioare purta sandale. Mijlocul era încins cu o centură din piele. Nunta ca și în zilele noastre era un prilej de bucurie. În tot acest timp instrumentiști din flaut și harpe creau o atmosferă plăcută.

Tânărul aducea jertfe zeilor casnici pentru întărirea noii familii. De obicei invitații la nunta aduceau cu ei daruri simbolice, punând astfel temelie noii familii.

Societatea rurală

Civilizația romană ne apare azi, la departare de atâtea secole, ca o civilizație în esență urbană. Și totuși, românii însuși nu o considerau îndeobște ca atare. De-a lungul istoriei lor, în pofida desmintirii aduse de fapte, ei se credeau mai ales "țărani".

După "revoluția" din 509 s-au creat triburi rustice, care au devenit repede preponderente. Numai atunci, în statul oligarhic care a urmat "tiranilor etrusci", elementele rurale au devenit clasa conducătoare. Viața de țară, cu fermele ei, începea la porțile Romei: Ianiculum, Câmpia Vaticanului, Esquilinul, tarmurile râului Anio erau pline de gospodării, în care copiii, ginerii, cultivau ogoarele sub autoritatea capului de familie.

Ei nu cumpărau aproape nimic; mâncau foarte rar carne, în zilele de sărbătoare, când se oferea zeilor sacrificiu, dar nu tăiau boi sau vaci, animale prea prețioase sau rezervate pentru ceremoniile oficiale pe care magistratii le celebrău în numele întregului stat. Îndeobște, victima era un porc sau un miel. Carnea de porc, conservată prin sare (înca de foarte timpuriu sărurile din regiunea Ostia, au fost foarte active și caravanele negustorilor de sare, treceau prin Roma, urcând Valea Tiburului spre ținuturile sabine pe calea Sarii, via Salaria), dădea gustul legumelor, care formau esența hranei, mai ales cel al verzei, din care se obținuse un număr foarte mare de varietăți. Legumele erau cultivate de către țărâncă, în grădina din preajma casei; se găseau în aceasta "a doua cameră" nu numai verze, ci și praz, sfeclă, rută, cicoare, castravete etc.

Cultură și civilizație

Mesele se compuneau din terci de alac sau de grau, legume fierte cu o bucata uscata de porc, mere sau pere aproape salbatice. Cultivau si vita de vie. Desi vita a fost cultivata din vechime pe teritoriul roman, consumarea vinului, a fost, in practica, foarte restransa; in plus, era interzis femeilor sub amenintarea pedepsei cu moartea. In orice caz, e sigur ca unele practici religioase incurajau consumarea vinului; el era unul dintre cele patru "lichide ale sacrificiului", pe picior de egalitate cu laptele, sangele si apa, se intvedea in el o putere magica. Tratatul lui Cato, contine si retete de bucatarie rustica. Iata un exemplu de prajitura pregatita pentru sarbatoare(libum, prajitura ce se oferea zeilor dar care se consuma dupa sacrificiu): "Sa se sfarme bine intr-o piulita doua livre(750 g) de branza; dupa aceea, sa se puna si o jumătate de livra de faina de prima calitate; sa se adauge un ou si sa se framante indelung tot amestecul. Sa se faca o paine ca sa fie asezata pe niste frunze si sa fie coapta incet pe vatra, intr-un cuptor de tara".

Reteta asa numitei placenta, data de asemenea de catre Cato, evoca aluaturile bucatariei orientale facute cu branza si indulcite cu miere. Aceste dulciuri se serveau la masa stapanilor, dar uneori si la cea a bucatarilor; era vorba de o bucatarie simpla, care utiliza ca ingrediente numai produsele gospodariei, opusa de Cato luxului culinar; acesta sub influenta greaca, incepea sa se introduca chiar in epoca sa.

Exploatarea pamantului

Stadiul in care se afla agricultura secolului al II-lea i.e.n. asa cum apare in epoca lui Cato, atesta efortul pentru sporirea productiei, mai ales pe baza unei stricte disciplinari a lucratorilor. Nu se pune problema ameliorarii tehnicilor de exploatare. Munca umana ramane fundamentala; nu se prevede nici o masina, nici o perfectionare a plugului, care ramane vechiul aratrum primitiv, tras de boi si tragand brazde sub apasarea bratelor lucratorului.

Principala preocupare a lui Cato, se indreapta spre dezvoltarea vitei de vie, spre ameliorarea speciilor, spre altoirea pomilor fructiferi, adica spre culturi rentabile care alimentau pietele urbane. Insa celalalte culturi si mai ales cea a graului erau neglijate pentru ca aduceau castiguri mai mici. Pe termen lung, se tinde spre specializarea agriculturii italiice si spre subordonarea aprovizionarii oraselor-in deosebi Roma- fata de importurile indepartate.

Vechiul echilibru al economiei rustice incepe sa se degradeze si cum piata vinului, a undelemnului si a fructelor nu este fara limite, cea mai mare parte a pamantului ramane in seama crescatorilor de vite. Intradevar, cresterea vitelor nu reclama aceeasi atentie precum cultivarea graului; ea poate fi incredintata unor lucratori mai putin experimentati si in special sclavilor.

Varro este cel care recomanda crearea unor crescatorii de lux: nu atat de gaste si de gaini, cat si de pauni, cocori, fazani, marmote, mistreti si de toate speciile de vanat, care se consumau la Roma insasi de catre aristocrazia din municipii.

INVATAMANTUL ROMAN

Atat prin forma lui de organizare cat si prin continutul lui , invatamantul la Roma avea un pronuntat caracter de clasa. Functia de educator era o ocupatie intelectuala cu trecut indelungat chiard aca facem abstractie de educatia ce se dadea in familie sub conducerea directa a mamei pana la varsta de 7 ani, apoi sub supravegherea tatalui.

Primele scoli, odata cu primatul in timp, ele reprezentau si cea mai elementara forma de invatamant. Cunostintele erau predate de un *litterator*, adica "cel care invata pe altii literele". Mai tarziu a aparut denumirea

Cultură și civilizație

de *primus magister* sau *ludi magister*. Acest din urma termen dovedeste existenta unei scoli, deci a unei institutii colective de invatamant elementar (*ludus litterarius*). Ea este frecventata aproape exclusiv de copiii oamenilor saraci, caci cei bogati preferau sa dea acasa copiilor lor instructia elementara.

Aceste scoli de grad elementar erau frecventate deopotriiva de fete si baieti, deci erau mixte, cu toate ca fetele primeau de obicei primele cunostinte in familie. La inceput, invatamantul se facea sub ceruli liber ; mai tarziu el avea loc intr-o incapere modesta (*pergula, taverna*) din Forul Roman, dand sper potice, spre care era deschisa si numai arareori despartita printr-o perdea (*velum*). Ca mobilier, scoala n-avea decat un scaun inalt cu speteaza (*cathedra*), ridicat pe o estrada, pe care statea invatatorul ; in jurul lui stateau scolarii pe niste scaunele simple, tinand pe genunchi tablitele cerate si celelalte instrumente de scris cu ajutorul carora isi insemnau cele invatate.

La scoala se invatau inainte de toate cititul si scrisul. Cititul incepea cu alfabetul, ale carui litere era invata pe dinafara inainte de a fi cunoscute dupa forma lor, la inceput litive izolate in ordine alfabetica, apoi grupate in silabe, pana se ajungea la cuvinte intregi si la lectura unui text continuu. Scrisul se invata abia dupa ce scolarii se aflau in faza a cititului, ei scriind pe tablite cuvintele sau textele pe care urmau sa le citeasca. Textele citite si scrise erau apoi invatate pe dinafara.

Dupa ce isi insuseau cititul si scrisul, scolarii erau initiati in primele elemente de calcul ; ei invatau mai intai terminologia sistemului de numarare, ajutandu-se uneori in acest scop de pietricele (*calculi*). Dupa aceea treceau la invatarea terminologiei mult mai complicate a fractiilor duodecimale, care constituiau bazele sistemului metric roman.

Brutalitatea cu care era asigurata disciplina precum si variatele ei forme de manifestare aveau de obicei urmari negative si daunatoare asupra formatiei elevilor, familiarizandu-i cu ipocrizia si lasitatea.

In scoala de grad mediu invatamantul era mai complex, disciplinele de baza erau limba si literatura, iar studiul lor sa facea mai ales pe textele operelor poetice, se mai predau si notiuni de istorie, geografie , fizica, astronomie, dar nu cas cop in sine, ci indeosebi pentru ca elevii sa poata intelege mai bine textele literare.

Cel dintai *grammaticus* fost la Roma poetul Livius Andronicus, care este in acelasi timp primul poet latin, in sensul ca a tradus Odiseea lui Homer in limba latina, folosind pentru versurile sale vechiul metru autohton, saturninul ; textul acestei traduceri i-a servit lui Andronicus ca manual pentru elevii sai.

In scoala condusa de *grammaticus* nu aveau acces decat copiii celor bogati ; cei saraci nu-si puteau permite un astfel de lux, atat din cauza sumei ce trebuia sa o plateasca profesorului, cat si din nevoia de brate de munca ale copiilor pentru asigurarea existentei familiei ; deci ciclul acesta al scolii romane era frecventat indeosebi de fiii claselor privilegiate. Copiii acestora, baieti si fete, urmau lectiile impreuna, ca si in *ludus litterarius*.

La inceputul sec. I i.e.n., a luat fiinta la Roma si un invatamant de grad superior condus de un rhetor sau orator , de aici si numele de scoala retorica sau elocventa ce i s-a dat. Aceasta forma de invatamant s-a dezvoltat tot dupa modelul celei grecesti, destul de raspandita atunci pe la Roma. Cea dintai scoala de retorica a fost deschisa in 93 i.e.n. de L. Plotius Gallus. Aici invatau tinerii de 16-17 ani, de regula generala dupa ce imbracau *toga virilis*, si pana la 20 de ani, uneori depasindu-se aceasta varsta.

In epoca republicana , scoala romana , indiferent de grad, avea un caracter particular, in sensul in care autoritatea de stat nu contribuia cu nimic la intretinerea localurilor sau la plata celor care profesau.

In epoca imperiala, scolile de orice grad, indeosebi cele de grad superior, au fost transformate treptat in scoli de stat cu misiunea de a pregati functionari devotati puterii imperiale.

Aparitia scolilor oficiale de stat si a celor municipale nu a atras dupa sin desfiintarea legala sau interzicerea scolilor particulare. Acestea au continuat sa functioneze, dar, fata de conditiile materiale incomparabil mai prielnice ale celor dintai, situatia lor a devenit tot mai precara.

EDUCATIA IN ROMA ANTICA

EDUCATIA IN ROMA ANTICA

Cultură și civilizație

Dupa ce pater familias isi exercita dreptul sau de recunoastere a copilului, urma, in ziua a opta daca era fata si intra noua daca era baiat, ceremonia acordarii numelui; pana atunci, dupa cum era baiat sau fata. Ceremonia consta din sacrificii si rugaciuni de purificare, care se incheia cu o masa familiala. Cu acest prilej se indeplineau si o serie de practici, mai ales din partea bunicelor si a moaselor, pentru inlaturarea si prevenirea oricaror vraji, farmece, blesteme sau deochi, care ar fi putut dauna nou-nascutului. Pentru a-l feri si in viitor de toate acestea, se atarna de gatul copilului, ca amulet, un medallion (bulla), rotund sau in forma de inima. Toti copiii nascuti liberi purtau acest amulet, dar pe cand al celor saraci se facea din piele, al celor bogati era de aur; baietii il purtau pana cand imbracau toga virilis, iar fetele pana la casatorie.

In epoca republicana nou-nascutul nu era anuntat la nici o autoritate religioasa sau civila pentru inregistrare. De aceea nici numele care-i era dat nu era tinut in evidenta inainte de a imbraca toga virilis, cand era constatat oficial si trecut pe listele de cetateni. Singura instiintare se facea din partea tatalui cu ocazia efectuarii recensamantului de catre censori pentru stabilirea veniturilor, respective a impozitelor. In timpul imparatului Marcu Aureliu, au fost introduse primele registre oficiale de nasteri, care aveau scopul de a stabili varsta fiecărei persoane. De atunci tatal era obligat ca in rastimp de 30 de zile de la nastere sa anunte numele si data nasterii copilului.

Influenta mamei isi punea pecetea asupra intregii vietii viitoare a copilului. Este simbolic, dar nu mai putin elocvent in aceasta privinta, episodul transmis de traditia istorica privitor la revolta lui Coriolan si actiunea lui dusmanoasa impotriva patriei sale: dupa ce nici rugamintile trimisilor poporului roman, nici acelea ale preotilor nu l-au putut indupleca, el s-a oprit in fata dojenilor mamei sale.

Atunci cand mama nu isi putea indeplini acest rol de educatoare a propriilor sai fii, se cauta in cadrul familiei vreo ruda mai in varsta si care impunea respect in jurul ei pentru a i se incredinta misiunea de a-i creste intr-o atmosfera de inalta tinuta morala si severitate. Deci, nu se recurgea nici atunci la vreo doica platita.

La varsta de sapte ani baietii ieseau de sub influenta directa a mamei si, in general, a femeii, trecand sub aceea a tatalui. Sub supravegherea tatalui, copii se initiau treptat in cunoasterea si practicarea unui fel de viata traditional; ei se deprindeau sa imite gesturile, vorbele si chiar munca celor mai in varsta. Pe masura ce cresteau in ani, ascultand mereu pe cei mari in mijlocul carora traiau vorbind despre mersul vremii, despre animale domestice si salbatice, despre lucrarile de zi cu zi sau de sezon, copii isi castigau si o anumita experienta de viata. Intr-o etapa urmatoare ei asistau la muncile campului, insoteau pe pastorii de turme sau pe plugari si incercau sa indeplineasca ei insasi anumite lucrari pentru care, inainte chiar de a le fi indeplinit, se simteau mandrii ca le-au fost incredintate.

Evident, in educatia de acest fel a copiilor din familiile din Roma surveneau anumite deosebiri, impuse de insusi felul deosebit de viata. Aici copiii ajunsi la varsta respectiva asistau pe tatal lor cand acesta, cu ocazia unei aniversari, deschidea nisele din atriu lasand sa se vada imaginile stramosilor de care era legata amintirea glorioasa din trecutul familiei, mergeau cu el la mese unde auzeau cantece de glorificare a unor figuri din trecutul istoriei romane sau asistau la ceremonii funebre unde auzeau enumerandu-se meritele unor vestiti oameni de stat; toate acestea constituiau pentru ei tot atatea lectii pline de invataminte pentru intreaga lor viata. In felul acesta, tinerii se initiau, alaturi de tatal lor, in variate aspecte ale vietii pe care aveau sa o traiasca ei insasi mai tarziu, invatand atat din sfaturile lui, cat mai ales din propriul lui exemplu.

Fetele continuau sa ramana in casa in jurul mamei lor, care le deprindea cu lucrarile din interiorul gospodariei, ca gatitul mancarurilor si torsul lanii.

Educația în familie lua sfârșit pe la 16-17 ani, când tânărul îmbracă toga virilis. Cu acest prilej avea loc o ceremonie în cursul căreia tânărul, în fața altarului zeilor protectori ai casei, depunea toga cu tiv și bulla, dedicându-le-o lor, apoi îmbracă toga fără tiv, îmbracaminte caracteristică a bărbatului-cetățean. După îndeplinirea sacrificiilor în cinstea divinităților protectoare ale căminului, tânărul era însoțit de către tatăl său, în lipsa acestuia, de către tutore, și urmat de către ceilalți rude în Forul roman. Acolo, în clădirea tribunalului de pe panta Capitoliului, era înscris în listele cetățenesti, devenind astfel cetățean cu drepturi depline. Atunci i se dădea și numele complet, dacă nu-l primise cumva mai înainte. Ceremonia se încheia cu un sacrificiu pe Capitoliu și cu o masă în familie, la care erau invitați rude și prieteni. ud432p7245bddd

Tinerii de la țară nu cunosteau aceste ceremonii; trecerea lor de la vârsta copilăriei la cea a tinereții, care avea loc tot în jurul vârstei de 17 ani, era marcată prin intrarea în serviciul militar. Acesta era un obicei străvechi caruia i se conformau în primele secole ale republicii și fiilor patricienilor; mai târziu însă situația s-a schimbat, în sensul că cei mai mulți reprezentanți ai clasei dominante își începeau la îmbracarea togii de cetățean ucenicia în vederea carierei politice, așându-se pe lângă un personaj influent și cu experiență oratorică, pe care îl însoțeau la adunările politice sau la dezbaterile de la tribunale.

Legenda întemeierii Romei

Secolul al VIII-lea î.e.n. reprezintă punctul de plecare al intrării Italiei pe calea progresului prin colonizările grecești, înflorirea civilizației etrusce și apoi întemeierea Romei. Nu poți vorbi de întemeierea Romei fără a menționa sosirea lui Eneas în Latium, un șezărac, dominat de masivul vulcanic al Munților Albani, teritoriu ce corespunde văii inferioare a Tibrului. Eneas, fiul lui Anchise și al zeiței Afrodita, acostează la gura râului Tibru după ce a supraviețuit războiului troian. Titus Livius spune că în privința modului în care troienii s-au stabilit în Latium sunt mai multe versiuni: una îi descrie pe troieni ca niște devastatori, care au intrat în război cu Latinus, regele aborigenilor și ori că au fost învinși în luptă și au luat tronul, ori că Eneas i-a spus povestea sa regelui și acesta, îndușos, l-a făcut oaspete în casa lui, dându-i de soție pe fiica sa, Lavinia, care va da numele noului oraș întemeiat de troieni. Dar Lavinia fusese promisă regelui rutulilor, Turnus, care a pornit război împotriva lui Latinus și Eneas. Între timp, Lavinia naște un copil pe care îl vor numi Ascanius, dar care nu își va cunoaște bunicul și tatăl, aceștia murind în luptă pe care în final au câștigat-o latinii. Până a crescut îndeajuns pentru a sta la tron fiul lui Eneas, Lavinium era un oraș înfloritor și bogat, pe care i l-a lăsat în grijă mamei sale și a pornit la baza munților Albani, unde a construit un alt oraș numit Alba Longa. După moartea lui Ascanius, puțini regi au stat pe tron o perioadă mai mare de timp, aproape toți sfârșind tragic la nu mult timp după ce s-au așezat la carma cetății. De exemplu, Tiberinus, fiul lui Capetus, a murit înecat în râul Albula, care a luat numele de Tibru pentru a onora moartea tânărului rege, iar Romulus Silvius a fost lovit de trăsnet. După Romulus Silvius a urmat la tron Aventinus, iar apoi Proca, având doi fii a lăsat moștenire tronul fiului cel mare, Numitor, după cum era tradiția. Amulius, fratele lui Numitor, a furat tronul și a dat porunca să fie ucisi toți nepotii săi, ca să fie sigur că tronul rămâne în mâinile sale. Însă Numitor avea o fiică, Rhea Silvia, pe care Amulius o numește vestală și care va avea totuși doi fii cu zeul Marte, doi fii ce vor fi abandonați pe apele Tibrului. Aceștia supraviețuiesc însă, fiind hrăniți de o lupoaică, animalul lui Marte, despre care se crede că ar fi fost trimisă de zeu să îi ocrotească copiii. Cei doi gemeni, Romulus și Remus, vor fi crescuți de un cioban pe nume Faustulus și de soția sa, Larentia. Crescând, gemenii află care este originea lor și îl înalță pe Amulius de la tron, iar lui Numitor i-a fost dată din nou domnia. Văzând că atât albanii cât și latinii erau numeroși, cei doi frați se hotărăsc să construiască o cetate. Dar fiindcă erau gemeni, au hotărât ca zeii să le arate prin auspicii cine va da numele cetății și ce o va conduce. Romulus își alege ca punct de observație Palatinul, iar Remus, Aventinul. Legenda spune că i s-a arătat mai întâi lui Remus semn prevestitor, zeii trimitând în zbor deasupra Aventinului șase vulturi. Dar și lui Romulus i-au fost trimise în zbor vulturi, nu șase, ci doisprezece. Aceasta a

fost pricina discordiei, ce a alimentat o lupta sângeroasă în care Remus a murit răpus de sabia fratelui său. În privința morții lui Remus a vehiculat și alta legendă care spunea că acesta sarea în semn de batjocură peste noile ziduri ridicate de Romulus, iar că cel ce avea să dea numele cetății Roma își ucide fratele spunând: "Așa să piară de acum înainte toți aceia care vor îndrăzni să sara zidurile ridicate de mine!" Cetatea Roma va fi un oraș înfloritor ca niciun altul, dar va fi întotdeauna urmărit de fatum, din pricina fratricidului ce a stat la baza întemeierii sale.

Bibliografie

1. Titus Livius, "Ab Urbe condita", ediție bilingvă, editura Universitas, 2000
2. Raymond Bloch și Jean Cousin, "Roma și destinul ei", editura Meridiane, 1985
3. Paul D. Popescu și Ion Gh. Bocioacă, "Legende de latină", editura Viitorul Românesc, 1999

ROMA ANTICĂ

Remus; **otrivit tradiției, Roma a fost întemeiată în anul 753 î.e.n. de Romulus și însă cea mai veche așezare descoperită aici datează, potrivit materialelor arheologice, de prin secolul al X-lea î.e.n. De la sfârșitul secolului al VI-lea î.e.n., Roma a devenit centru politic al republicii sclavagiste romane, iar din secolul I î.e.n. al Imperiului roman. În anul 64, în timpul domniei lui Nero, o mare parte a orașului Roma a fost mistuită de incendiu. Reconstruită în timpul Flavilor, Roma a fost mărită, mai ales sub împărații Traian, Adrian și Caracalla. Mutarea capitalei imperiului la Constantinopol (330), împărțirea imperiului (395), căderea imperiului roman de apus (476) și migrațiunea popoarelor au dus la decăderea orașului.**

Imperiul roman a fost unul dintre cele mai puternice și mai mari state ale lumii antice. Cea mai veche perioadă din istoria Romei este cunoscută în istorie sub denumirea de „perioada regalității”, care ar fi durat, potrivit tradiției, aproximativ două secole și jumătate (753-509 î.C.). Organizarea socială a Romei în această perioadă era **democrația militară**; locuitorii Romei (populus romanus) erau împărțiți în trei triburi a câte zece curii, fiecare curie având câte zece ginți. Principalele instituții ale statului roman incipient erau adunarea bătrânilor (**senatus**), adunarea poporului pe curii (**comitia curiata**), care alegea pe toți magistrații și regele (**rex**), ales de adunarea poporului. În cursul evoluției sale din această perioadă populația Romei s-a împărțit în patricieni (aristocrația gentilică) și plebei (reprezentanți ai triburilor aservite), amândouă categoriile fiind formate din oameni liberi, sclavia, incipientă, având un caracter patriarhal. În secolul al VI-lea î.C. Roma a cunoscut o perioadă de dominație politică etruscă, care a influențat tradiția, instituțiile politice și arhitectura secolelor următoare.

La sfârșitul secolului al VI-lea î.C. (potrivit tradiției romane în anul 509 î.C.), la Roma s-a instituit republica, autoritatea regală fiind înlocuită prin aceea a doi magistrați, numiți la început **praetori**, iar apoi **consuli**, aleși dintre patricieni, de către adunarea poporului. Senatul, alcătuit din patricieni, a devenit organul suprem al puterii în republica romană, dând acesteia un caracter net aristocratic. În cursul unui îndelungat proces istoric (sec VI-III î.C.) s-au efectuat importante reforme sociale, care au pus bazele organizării statului roman în forma cunoscută de istorie. Principalul conținut al istoriei interne a statului roman în perioada republicană timpurie îl constituie lupta plebeilor cu patricienii pentru pământ și pentru egalitate în drepturi politice. Lupta dintre patricieni și plebei încheiată în 287 î.C. a dus la importante modificări în structura socială

Cultură și civilizație

a statului roman; populația liberă a Romei s-a împărțit în caste (**ordines**), în fruntea cărora era noua aristocrație (**nobilitas**), alcătuită din vârfulurile patriciene și plebeiene.

În a doua jumătate a secolului al V-lea Î.C., Roma dispunând de o excelentă organizare militară, a inițiat o politică expansionistă în Latium, apoi în Italia. În urma războiului cu coaliția orașelor latine (340-338 Î.C.), care i-a adus hegemonia în Latium și a războaielor cu samniții (343-341, 327-304 și 298-290 Î.C.), Roma a cucerit întreaga Italie centrală de pe ambii versanți ai Apeninilor. După cucerirea Italiei centrale Roma a ajuns în conflict cu orașele grecești din sudul Italiei. În urma războiului cu regele Etruriei, Pyrrhos (280-275 Î.C.), și a asediului Tarentului (272 Î.C.), Roma a ocupat toată Italia de sud.

După ocuparea Italiei și organizarea ei din punct de vedere politic, social-economic și administrativ, interesele Romei s-au ciocnit de cele ale Cartaginei. Lupta pentru supremație în bazinul mediteranean a dus la cele trei războaie denumite, războaie punico. În urma primului război punic, Roma a obținut Sicilia, dar forța economică, politică și militară a Cartaginei rămânea aproape intactă. În cursul celui de-al doilea război punic armata cartagineză, condusă de Hanibal, a invadat Italia, pricinuind armatei romane înfrângeri zdrobitoare la Lacul Trasimene și mai ales la Cannae. Dar tactica temporizatoare elaborată de Fabius Cunctator, precum și campaniile din Spania și Africa conduse Publius Cornelius Scipio, au hotărât soarta războiului; Cartagina a suferit o grea înfrângere la Zama și a pierdut în favoarea Romei toate posesiunile de peste mări. În urma celui de-al doilea război punic Roma a obținut hegemonia în bazinul apusean al Mării Mediterane și și-a îndreptat atenția spre răsărit (unde ocupase Iliria). În urma a trei războaie Macedonia a fost înfrântă și supusă. După înfrângerea unei mari răscoale antiromane (148-149 Î.C.) Macedonia a fost transformată în provincie romană, iar în 146 Î.C., după înfrângerea răscoalei Ligii Aheene orașele grecești au fost subordonate provinciei romane Macedonia. În acest timp, Cartagina s-a refăcut din punct de vedere economic; un nou război, al treilea război punic (149-146 Î.C.), provocat de romani, a avut drept rezultat zdrobirea Cartaginei (care a fost dărâmată și includerea teritoriilor acesteia în provincia romană Africa.

După consolidarea stăpânirilor în provincia Balcanică și după zdrobirea Cartaginei, romanii au început ofensiva pentru cucerirea teritoriilor asiatice. În 129 Î.C., regatul Pergamului și posesiunile sale au fost transformate în provincie romană; aceeași soartă a împărtășit-o Bithynia în 75 Î.C.. În Asia Mică rămânea liber regatul Pontului, care sub conducerea lui Mitridate al VI-lea Eupator a încheiat în jurul lui o vastă uniune politică îndreptată împotriva Romei. În urma a trei războaie Roma a înfrânt pe Mitridate, ocupând toate teritoriile stăpânite sau controlate de acesta. Profitând de puternica criză politică a statelor elenistice, romanii au înfrânt și au transformat în provincii romane statul Seleucizilor (Siria) (64-63 Î.C.) și statul Ptolemeilor (Egiptul) (30 Î.C.), Roma impunându-și astfel hegemonia și în bazinul răsăritean al Mării Mediteraneene.

În secolele II-I Î.C., ca urma a transformării Romei într-un mare stat maritim, s-au dezvoltat comerțul, capitalul financiar și cămătăresc și a crescut rolul cavalerilor în viața politică și socială a statului. Spre sfârșitul secolului I Î.C. Roma devenise unul dintre cele mai mari și mai puternice state ale lumii antice. Creșterea imensă a numărului de sclavi în urma războaielor de cucerire și introducerea pe scară largă a muncii acestora în producție au marcat generalizarea modului de producție sclavagist la Roma. Consecințele principale ale acestui fapt, eliminarea treptată a producătorilor liberi, concentrarea pământului și formarea latifundiilor, precum și ascuțirea contradicțiilor sociale au provocat o largă mișcare socială pentru înfăptuirea unei reforme agrare, condusă de frații Caius și Tiberius Gracchus. În secolele II-I Î.C. au avut loc puternicele răscoale ale sclavilor din Sicilia și răscoala condusă de Spartacus. În același timp s-au răscolat și aliații italice ai Romei care, deși înfrânți au obținut cetățenia romană. Mișcarea socială a gracchilor, răscoalele sclavilor, războiul aliaților, complotul lui Catilina au fost semne ale crizei politice și sociale. Încercând să rezolve criza, conducătorii armatei, ai cavaleriei și ai plebei, Pompei, Crassus și Cezar s-au unit formând primul triumvirat (59 Î.C.). Lupta pentru putere a luat forme ascuțite. După ce în 52 Î.C. Pompei a fost ales consul fără coleg, instituind în fapt dictatura, Cezar a trecut Rubiconul (49 Î.C.) în fruntea armatei cu care cucerise Galia, a ocupat întreaga Italie, l-a înfrânt pe Pompei și pe partizanii acestuia devenind conducător unic al statului roman. Senatul l-a numit pe Cezar dictator pe termen nelimitat, tribun pe viață și cenzor. Reformele înfăptuite de Cezar au netezit calea instaurării imperiului. Lupta pentru putere, care a continuat și cu mai multă violență după asasinarea lui Cezar (44 Î.C.) s-a sfârșit după un lung război civil cu instituirea principatului de către Octavian August (27 Î.C.).

Cultură și civilizație

În timpul principatului s-a întărit proprietatea funciară mijlocie și s-au dezvoltat viața orășenească, meșteșugurile și comerțul. În secolul I Î.C. și I D.C. și mai ales în perioada lui August (numită și epoca de aur a artei și literaturii romane), cultura romană a atins apogeul. Cele mai remarcabile personalități ale epocii au fost oratorul Cicero, poezii Virgiliu, Horațiu, Ovidiu, istoricii Salustiu, Cezar, Trogus, Pompeius, Titus Livius, Tacit, Suetoniu, naturalistul Pliniu cel Bătrân.

O caracteristică importantă a perioadei I-II D.C. a fost întărirea procesului de romanizare a provinciilor unde locul vechilor rânduieli a fost luat de cultura și civilizația superioară a Romei și creșterea rolului provincialilor în viața imperiului. Traian (98-117), primul provincial devenit împărat, i-a înfrânt pe daci în două campanii sângeroase (101-102 și 105-106), transformând cea mai mare parte a Daciei în provincie romană.

În secolul al III-lea Imperiul roman a intrat în criză; pe plan politic aceasta s-a manifestat în dese schimbări de împărați, în urma războaielor civile dintre pretendenți, în slăbirea rolului aristocrației senatoriale, în creșterea rolului politic al armatei, în tendințele unor provincii de a se rupe de imperiu (Galia, Hispania, Britania și regatul Palmyrei) și în răscoale ale coloniilor și populațiilor supuse. În sec. al III-lea sunt remarcabile domniile împăraților Septimius Sever, Aurelian și Dioclețian. În timpul lui Aurelian administrația romană a părăsit Dacia, sub presiunea goților și a dacilor liberi.

Constantin cel Mare (306-337) a continuat reformele sociale și politice ale lui Dioclețian; el a împărțit imperiul în patru prefecturi (Galia, Italia, Iliria și Orientul), a mutat capitala la Constantinopol, oraș clădit de el. În anul 313 a dat edictul de toleranță în favoarea creștinismului. Dar, sfâșiat de luptele interne pentru putere, de creșterea luptei de clasă, de atacurile popoarelor din afară, Imperiul roman nu mai putea să revină la vechea lui strălucire. La sfârșitul sec. al IV-lea, Theodosius (379-395) a realizat ultima reunire a imperiului sub o singură autoritate. După moartea sa, imperiul s-a împărțit definitiv în formațiunile politice cunoscute sub numele de **Imperiul roman de apus** și **Imperiul roman de răsărit**.

În anul 410 Roma a fost ocupată și jefuită de vizigoți, conduși de Alaric și în 455 de vandalii conduși de Genserich. În anul 476 ultimul împărat roman, Romulus Augustus, a fost detronat de Odoacru, comandantul mercenarilor germani și pe teritoriul Italiei s-a constituit primul regat barbar. Imperiul roman de răsărit, adaptându-se, datorită unor condiții speciale, dezvoltării istorice, s-a transformat, în urma unor procese complexe, într-un stat feudal cunoscut sub numele de **Imperiul Bizantin**, care a continuat să existe până în secolul al XV-lea.

Colosseum (70-80) este cunoscut sub această denumire datorita unei statui gigantice a Împăratului Nero care se afla în apropierea sa, dar adevaratul său nume este **Amfiteatrul lui Flavian**. În el se desfășurau luptele dintre lei și creștini, precum și alte spectacole fiind una din cele mai cunoscute piese de arhitectură din lume.

Zeii romanilor

Ianus, una dintre cele mai vechi divinități din mitologia romană. La origine, Ianus a fost un rege care a domnit în Latium în epoca de aur. După moarte a fost divinizat. Ca zeu protector al Romei i se atribuia un miracol care a salvat cetatea de o invazie a sabinilor: în timp ce dușmanii se pregăteau să treacă peste zidurile Capitoliului, Ianus a făcut să țâșnească în fața lor un șuvoi fierbinte, care i-a silit să se retragă. În amintirea acestui fapt persista la Roma obiceiul de a lăsa în timp de război porțile templului lui Ianus deschise, pentru a-i da posibilitate zeului să vină în ajutorul romanilor. În timp de pace ele se închideau. Ianus era înfățișat cu două fețe opuse: una privea înainte, cealaltă, înapoi.

Iupiter, la romani, stăpânul zeilor și al oamenilor, asimilat cu Zeus, din mitologia greacă. Era considerat drept divinitate supremă, dătătoare de viața și de lumină, care cârmuia cerul și pământul, stăpânea tunetul și trăsnetul, dezlănțuia ploile și furtunile etc. Legate de aceste atribute, Iupiter purta o serie de epitete, ca: Fulgurator, Fulminator, Tonans etc. Templul său se afla la Roma, pe Capitoliu și, de aici, el a mai căpătat un epitet - Capitolinus. Dar denumirea cea mai cunoscută care îl desemna era Optimus Maximus ("cel mai bun și cel mai mare"). Ca ocrotitor al romanilor și al Romei în special, Iupiter era cinstit cu precădere de consuli care intrau în funcție, de generali care se întorceau victorioși, de învingătorii în întrecerile sportive, de cei care împărțeau dreptatea etc. El era venerat și avea câte un templu în toate orașele Italiei și ale provinciilor.

Saturnus, veche divinitate de origine italică, care patrona muncile agricole și roadele pământului. Saturnus a fost identificat de timpuriu cu titanul Cronos, din mitologia greacă.

Mercurius, fiul lui Iupiter și al unei pleiadei, s-a născut într-o peșteră pe muntele Cyllene, din Arcadia. Încă de timpuriu, Mercurius și-a vădit aptitudinile și talentele. Abia născut, copilul a ieșit din scutece și a fugit până în Thessalia, de unde a furat cirezile pe care le păștea acolo fratele său, Apollo. Nimeni nu l-a văzut în afară de un cioban, pe nume Battus. După ce a ascuns animalele, Mercurius s-a întors înapoi în peștera în care s-a născut. Acolo, la intrare, a găsit o broască țestoasă și, cu ingeniozitatea-i caracteristică, a întocmit din carapacea ei o liră. Între timp Apollo a luat urma hoțului și, ajuns la peștera cu pricina, l-a silit pe Mercurius să-i înapoieze vitele. Auzind însă sunetul minunat al lirei, zeul s-a învoit să i le lase în schimbul noului instrument. Mai târziu, tot de la Apollo a primit Mercurius și faimosul caduceu, care a devenit - alături de pălăria cu boruri largi și de sandalele de aur înaripate - unul dintre atributele zeului. Mândru de istețimea fiului său, Iupiter l-a făcut pe Mercurius mesagerul zeilor. În această calitate, în majoritatea legendelor Mercurius joacă un rol secundar. El participă, de pildă, la gigantomahie, le însoțește pe cele trei zeițe olimpiene pe muntele Ida, conducându-le în fața judecății lui Paris, îl ajută pe Odysseus să învingă vrăjile Circei, mijlocește târgul dintre Hercules și Omphale, la porunca lui Iupiter îl însoțește prin lume pe micul Bacchus urmărit de mânia lui Iuno etc. Mercurius era zeul comerțului și al călătoriilor - și, pentru acest atribut, i se ridicau statui la toate răspântiile - dar și al hoților și al

borfașilor. El era protectorul păstorilor și călăuză umbrelor celor morți către meleagurile Infernului. În general, era considerat drept patronul muzicii, al oricărei invenții, al meșteșugurilor etc. În mitologia grecească zeul mesager purta numele de Hermes. La romani mama lui Mercurius era veche divinitate de origine obscură. Simboliza, se pare, Primăvara. Mai târziu a fost identificată cu Maia din mitologia greacă.

Apollo, una dintre cele mai mari divinități ale mitologiei romane. Era fiul lui Iupiter și al lui Iuno. Pentru că Iuno, din gelozie, îi refuzase Latonei un loc unde să poată naște, Neptun a scos la iveală, din malurile mării, insula Delos. Latonia a adus pe lume doi gemeni: pe Apollo și pe Selene. Crescând miraculos de repede, la numai câteva zile după naștere Apollo, al cărui arc și ale cărui săgeți deveniseră temute, a plecat la Delphi, unde a ucis șarpele **Python**, odinioară pus de Iuno să o urmărească pe Latonia și care ulterior devenise spaima întregului ținut. După aceea Apollo a înființat acolo propriul său oracol, instaurând totodată și *Jocurile Pitice*. Un alt episod care i se atribuia era cel al uciderii **ciclopilor**: fiul lui Apollo, **Asclepius**, inițiat de centaurul **Chiron** în tainele medicinei, nu s-a mai mulțumit să vindece, ci a început să-i învie pe cei morți. Acest fapt a atras asupra sa mânia lui Iupiter, care l-a omorât cu trăsnetul său. Îndurerat de pierderea lui și neputând să se răzbune pe Iupiter, Apollo i-a pedepsit pentru moartea fiului său pe ciclopi, ucigându-i la rândul său, cu săgețile lui. Singura vină a acestora era faptul că făuriseră trăsnetul lui Iupiter. Drept pedeapsă pentru actul său necugetat, Apollo a fost osândit de Iupiter să slujească timp de un an, ca sclav, pe un muritor. El și-a ispășit pedeapsa păzind turmele lui **Admetus**. Apollo a iubit numeroase **nimfe** și muritoare, printre care pe **Daphne**, **Cyrene**, **Marpessa**, **Cassandra**, și uneori chiar tineri ca **Hyacinthus** și **Cyparissus**. Zeul era înfățișat ca un tânăr frumos și înalt, cu o statură zveltă și impunătoare. Atributele lui erau multiple: inițial, Apollo era considerat ca o divinitate temută, răzbunătoare care, justificat sau nu, răspândea molimi sau pedepsea cu săgeția aducătoare de moarte pe oricine îi stătea împotriva. Era socotit totodată zeu vindecător, priceput în arta lecurii, și tatăl lui Asclepius. Avea darul profeției, de care erau legate numeroasele lui oracole. Dintre acestea, cel mai vestit era cel de la Delphi. Se spunea că, îndrăgostit fiind de Cassandra, fiica lui **Priamus**, Apollo ar fi inițiat-o și pe ea în această taină. Mai târziu, el a devenit zeul muzicii, al poeziei și al artelor frumoase. Era înfățișat, în această calitate, înconjurat de **muze**, pe muntele Parnassus. Apollo era zeul invocat în călătorii, de cei care navigau pe mare, care proteja orașele și noile construcții. Se spunea că împreună cu **Alcathous** ar fi ajutat la reconstruirea cetății Megara, care fusese distrusă. În sfârșit, Apollo era considerat ca zeu al luminii (de aici și epitetul de **Phoebus**) și era identificat adesea cu însuși Soarele. Era serbat în numeroase centre ale lumii grecești: la Delphi, Delos, Claros, Patara etc. În cinstea lui s-au instituit la Roma *Ludi Apollonares*, și tot acolo, pe vremea împăratului Augustus, i se aduceau onoruri deosebite.

Marte, fiul lui Iupiter și al **Iunonei** și una dintre cele trei divinități protectoare ale Romei (alături de Iupiter și **Quirinus**). Romanii îl considerau drept protectorul lor și tatăl lui Romulus. Era, la origine, zeul renașterii naturii, devenind mai târziu zeul războiului și al agriculturii. A fost identificat de timpuriu cu **Ares**, din mitologia greacă.

Quirinus În mitologia romană, veche divinitate războinică, de origine sabină, identificată uneori cu zeul **Marte**, alteori cu **Ianus**. Denumire purtată de **Romulus** după moarte, când a fost trecut în rândul zeilor.

Vulcanus, veche divinitate romană, identificată de timpuriu cu **Hephaestus** din mitologia greacă. Vulcanus, fiul lui Iupiter și al Iunonei, era considerat drept zeul focului. Vulcanus era șchiop.

Infirmitatea lui se datora fie faptului că fusese aruncat de Iupiter din înaltul cerului, fiindcă în cursul unei dispute dintre părintele zeilor și Iuno el luase apărarea mamei sale, fie faptului că se născuse infirm și, rușinată, Iuno îl aruncase în mare, de unde a fost luat și crescut de [Tethys](#). Timp de nouă ani Vulcanus a trăit într-o grotă din fundul mării, după care a fost readus în Olimp. Reședința sa de predilecție a rămas însă muntele Aetna din Sicilia. Acolo, în atelierele fierăriei lui divine, ucenicii săi - ciclopii - prelucrau fierul și celelalte metale. Din mâinile dibace ale zeului făurar ies tot felul de obiecte minunate: un tron de aur dăruit Iunonei, armele lui [Achilles](#), lucrute la rugămintea lui [Thetis](#), trăsnetele lui Iupiter, faimosul colier al [Harmoniei](#) etc. Vulcanus a fost cel care a ajutat la nașterea Minervei înlesnind ca zeița să iasă din capul divinului ei tată, și tot el a modelat, din țărână, trupul [Pandorei](#). Vulcanus a fost cel care l-a ținut și pe [Prometheus](#) de muntele Caucasus. Deși înzestrat cu un fizic urât, Vulcanus era considerat când soțul uneia dintre grații, când - de cele mai multe ori - drept soțul lui Venus care, ce e drept, îi era. Lui Vulcanus îi sunt atribuiți mulți copii.

Neptunus, la romani, zeul Mării, identificat cu [Poseidon](#) din mitologia greacă. Neptunus, zeul mării, fiul lui Saturnus și al [Rheei](#). Ca și ceilalți frați ai săi, când s-a născut, Neptunus, a fost înghițit de către tatăl său și apoi dat afară. Mai târziu a luptat alături de olimpieni împotriva [titanilor](#). Când, în urma victoriei, s-a făcut împărțirea Universului, lui Iupiter i-a revenit Cerul, lui Orcus lumea subpământeană, iar lui Neptunus Împărăția apelor. El sălășluia în fundul mării împreună cu soția sa, [Amphitrite](#), alături de care, uneori, urmat de un întreg cortegiu marin și purtat de un car tras de cai înaripați, spinteca valurile. Neptunus stârnea furtunile sau făcea ca apele mării să devină liniștite, el scotea insule la iveală sau le cufunda pe altele lovindu-le cu tridentul său, făcea să izvorască râuri sau să se închege lacuri. O dată el a încercat împreună cu Iuno și cu Minerva să-l pună în lanțuri pe Iupiter, dar încercarea a dat greș. De atunci Neptunus a fost mereu alături de preaputernicul său frate care cârmuia destinele lumii. Legat de numele său este episodul întrecerii care a avut loc între el și Minerva atunci când a fost să-și împartă între ei pământul Atticei, ca să înalțe zidurile Troiei. Faptul că nu a fost răsplătit pentru munca sa a atras mânia lui Neptunus asupra troienilor. Această mânie, și faptul că [Odysseus](#) i-a ucis un fiu, pe ciclopul [Polyphemus](#), l-a determinat pe puternicul zeu să-l urmărească pe erou cu răzbunarea sa, nimicindu-i pe rând corăbiile și aruncându-l de pe un țărm pe altul. Cu zeițele sau cu muritoarele de rând Neptunus a avut numeroși fii și fiice, majoritatea înfățișați ca niște ființe monstruoase sau a căror forță era de temut. Printre aceștia se numărau: ciclopul Polyphemus, gigantul [Chrysaor](#), [aloizii](#), [Lamus](#) - regele [lestrigonilor](#), [Triton](#) etc.

Orcus, la romani, în credința populară, zeul morții, identificat mai târziu cu [Hades](#). De la el, sub numele de Orcus, era desemnat Infernul însuși.

Orcus, zeul împărăției subpământene, fiul lui Saturnus și al [Rheei](#). Ca și ceilalți frați ai săi, când s-a născut, Orcus a fost înghițit de tatăl său, apoi dat afară. Mai târziu a participat la lupta dusă de olimpieni împotriva [titanilor](#). Orcus sălășluia în împărăția umbrelor, pe care o cârmuia alături de soția sa, [Persephone](#). El nu îngăduia nimănui, o dată ajuns acolo, să mai vadă lumina zilei. Când Hercules a trecut hotarele Infernului s-a lovit de împotrivirea lui Orcus, pe care l-a rănit cu o săgeată, silindu-l să se refugieze în Olimp. Numele de Orcus era evitat de cei vechi, care se fereau să-l pronunțe, socotindu-l aducător de nenorociri. Cel mai adesea el era invocat sub numele de [Pluto](#) (*Zeul cel bogat*), aluzie la bogățiile nemăsurate care se ascundeau în măruntaiele pământului.

Sol, la romani, veche divinitate de origine sabină, identificată cu [Helios](#) din mitologia greacă. Sol, "Soarele", era o divinitate solară, asemănătoare - și uneori identificată - cu [Apollo](#). Aparținea generației preolimpiene: era fiul lui [Hyperion](#) și al [Theiei](#) și frate cu [Selene](#) și cu [Eos](#). Sol, închipuit ca un tânăr frumos și puternic, este zeul care aude și vede totul. Vestit de [Aurora](#), care-l precede, el străbate zilnic

bolta cerească pe carul său tras de patru cai iuți. Seara Sul coboară în apele oceanului, unde-și scaldă și-și răcorește caii înfierbântați, el însuși odihnindu-se într-un palat de aur, de unde pornește din nou la drum în ziua următoare. Cu oceanida [Perse](#), Sol are mai mulți copii: [Circe](#), [Aeetes](#) regele Colchidei, [Pasiphae](#) și [Perses](#). Cu oceanida [Clymene](#), una dintre surorile soției lui, are mai multe fiice. Acestea din urmă îi păzesc faimoasele cirezi de boi din care s-au înfruptat tovarășii lui [Odysseus](#). În mitologia greacă Sol se numea Helios.

Liber, în mitologia romană, denumire purtată de zeul [Bacchus](#).

Bacchus, la romani, zeul vinului și al viței de vie. Era o divinitate secundară, preluată de la greci

Iuno, în mitologia romană, soția lui [Iupiter](#) și protectoarea femeilor, în special a celor măritate. După atributele pe care le avea, Iuno era denumită fie [Moneta](#) (cea care vestește, avertizează - datorită faptului că a salvat Roma de invazia galilor prin alarma pe care au dat-o faimoasele găște de la Capitoliu, ce îi erau consacrate), fie [Lucina](#), datorită faptului că ajuta femeile la nașteri, fie [Juga](#), pentru că patrona căsătoriile etc. Sărbătorile închinat ei purtau numele de *Matronalia* și aminteau de rolul salvator pentru cetate al femeilor sabine răpite odinioară, care s-au aruncat în încăierare între părinții și noii lor soți, împiedicându-i să se măcelărească reciproc. Iuno a fost identificată de timpuriu cu [Hera](#) din mitologia greacă. Numele ei era legat de numeroase mituri și legende.

Ceres, la romani, zeița grâului și a recoltelor. Deși de origine veche latină, această divinitate s-a identificat mai târziu întru totul cu [Demeter](#) din mitologia greacă. Ceres era fiica lui [Cronos](#) și a [Rheei](#) și aparținea generației olimpicienilor. Ceres a avut cu Iupiter o unică fiică, pe [Persephone](#), de care era strâns legată atât în ceea ce privește cultul cât și legenda. În timp ce culegea pe un câmp flori, pe Persephone a înghițit-o pământul; ea a fost răpită de unchiul ei, Pluto, care a dus-o cu el în Infern. Zadarnic a căutat-o îndurerată Ceres nouă zile și nouă nopți, cutreierând lumea în lung și-n larg. Nimeni nu-i știa de urmă. Într-un târziu, mama a aflat de la [Apollo](#) de soarta fiicei ei. Cuprinsă de jale, Ceres părăsește atunci Olimpul și jură să nu-și reia îndatoririle divine și locul în rândul zeilor, decât în ziua când îi va fi înapoiată Persephone. Rătăcind pe pământ, după multe peregrinări, ajunge la Eleusis și zăbovește o vreme mai îndelungată la curtea regelui [Celeus](#). Între timp, cum pământul nu mai rodește și holdele se usucă, Iupiter îl trimite pe Mercurius să i-o aducă înapoi pe Persephone. Dar reîntoarcerea fiicei la mama ei nu mai este posibilă. [Ascalaphus](#) a văzut-o pe Persephone cum s-a înfruptat în Infern dintr-o rodie. În felul acesta ea s-a legat, o dată pentru totdeauna, de lumea subpământeană. Mânioasă, Ceres îl transformă pe Ascalaphus - singurul martor al sacrilegiului comis - în bufniță. Persephone însă trebuie să rămână alături de Pluto. La insistențele lui Ceres se ajunge totuși la un compromis: șase luni din an Persephone va sta alături de soțul ei în regatul subpământean și șase luni le va petrece pe pământ, lângă mama ei. Reîntoarcerea pe pământ era însoțită de venirea primăverii, de renașterea naturii și de plinătatea verii. Absența ei era marcată de ariditate, de anotimpul trist al iernii în care Ceres ducea dorul fiicei ei. În mitologia greacă Ceres purta numele de Demeter, o veche divinitate cu care a fost asimilată.

Tellus, la romani, veche divinitate și personificare a Pământului, identificată cu [Gaea](#) din mitologia greacă. Tellus, considerată în vechime drept element primordial din care se trăgeau toți ceilalți zei. Tellus s-a născut după [Chaos](#) (Haosul), zămislindu-i, la rândul ei, pe [Uranus](#) (Cerul) și pe [Pontus](#) (Marea). Din unirea ei cu Uranus s-au născut [titanii](#), [titanidele](#) și [ciclopilor](#). Toți acești copii ai Terrei îl urau însă pe tatăl lor, Uranus, fiindcă îi silea să trăiască în adâncurile pământului și nu le îngăduia să vadă lumina zilei. Pentru a-și scăpa copiii de tirania lui Uranus, Terra(Tellus)-l-a ajutat pe unul dintre ei, pe Saturnus, să-și

mutileze tatăl. Din picăturile de sânge scurse de la Uranus, care au căzut pe pământ și l-au fecundat, s-a născut o nouă generație de copii: [eriniile](#), [giganții](#) și [nimfele](#). După mutilarea lui Uranus, Terra s-a unit cu celălalt fiu al ei, Pontus, și a zămislit o serie de divinități marine, printre care se numărau [Ceto](#), [Nereus](#) și [Thaumas](#). Domnind asupra universului, Saturnus se dovedește însă la fel de tiran ca și tatăl sau. Atunci Terra hotărăște să-l nimicească și pe el. Saturnus se unise de mai multe ori cu sora sa [Rhea](#), și avusese cu ea mai mulți copii, pe care însă îi înghițise pe rând. Când a fost să-l nască pe Iupiter, ca să-și scape copilul de furia tatălui, Rhea a cerut sprijinul Terrei. Aceasta i-a dezvăluit voia destinului: Iupiter avea să supraviețuiască și să-și doboare tatăl, cu sprijinul titanilor. Cu ajutorul Terrei, Rhea reușește să-l înșele pe Saturnus și să-l ascundă pe Iupiter. Mai târziu, când Iupiter ajunge să conducă destinele lumii, Terra, nemulțumită și de cârmuirea lui, dă naștere - unindu-se de data aceasta cu [Tartarus](#) - unor ființe monstruoase: [Typhon](#) și [Echidna](#). Typhon le declară război zeilor, care mult timp sunt înspăimântați de forța lui uriașă. Tot Terrei îi sunt atribuiți - după diferite versiuni - numeroși alți copii monstruoși, printre care: [Antaeus](#), [Charybdis](#), [harpiile](#) etc. Într-o perioadă mai târzie Terra trece drept mama tuturor zeilor și ulterior cultul ei se identifică fie cu cel al zeiței Ceres, fie cu cel al [Cybelei](#).

Minerva, la romani, zeița înțelepciunii, a artelor și a strategiei războinice. La origine ea a fost o veche divinitate etruscă, identificată mai târziu cu [Athena](#), din mitologia greacă. Era zeița înțelepciunii, pe care grecii o mai numeau Pallas. Minerva era fiica lui Iupiter și a lui [Metis](#). Iupiter a înghițit-o însă pe Metis înainte ca aceasta să nască, așa încât Minerva a ieșit direct din capul lui Iupiter, cu arme și armură cu tot. În momentul când a apărut pe lume, a slobozit un răcnet războinic, care a cutremurat cerul și pământul. Minerva era simbolul atributelor unite ale părinților ei. Ea personifica forța moștenită de la Iupiter, îmbinată cu înțelepciunea și prudența lui Metis. Zeiță războinică, reprezentată cu coif, sulită și egida pe care era zugrăvit capul [Gorgonei](#), Minerva a jucat un rol important în lupta împotriva [giganților](#). Ea participă, de asemenea, la războiul troian alături de greci, pe care-i susține, neputând uita jignirea adusă de Paris. Este cunoscută disputa dintre Minerva și Neptunus cu prilejul împărțirii diverselor regiuni ale Greciei. Cu această ocazie consiliul zeilor a făgăduit să dea Attica aceluia din doi care-i va dărui bunul cel mai de preț. Neptunus i-a dărui calul, iar Minerva măslinul, care avea să asigure prosperitatea locuitorilor. Ea a câștigat în felul acesta întrecerea și a devenit patroana cetății [Atena](#). Minerva era socotită protectoarea artelor frumoase, a meșteșugurilor, a literaturii și a agriculturii, a oricărei acțiuni care presupunea ingeniozitate și spirit de inițiativă. Ea patrona viața socială și cea statală, era sfătuitoarea grecilor adunați în areopag și apărătoarea lor în războaie.

Diana, veche divinitate italică, identificată mai târziu cu [Artemis](#) din mitologia greacă. Era considerată zeița luminii, al cărei simbol strălucitor era Luna. Diana este zeița vânătorii, soră geamană cu [Apollo](#). Era fiica lui Iupiter și a [Latoniei](#). La început a avut aceleași atribute cu fratele ei: era o divinitate răzbunătoare, care semăna molimi și moarte printre muritori. Diana își secondează fratele în numeroase acțiuni: îl însoțește în exil atunci când Apollo ispășește omorârea [Pythonului](#), e alături de el în războiul troian, participă împreună la uciderea copiilor [Niobei](#) etc. Când Apollo ajunge să fie identificat cu [Helios](#) (*Soarele*), Diana e identificată cu [Selene](#) (*Luna*). Mai târziu, Diana capătă atribute de zeitate binefăcătoare: ea era, de pildă, considerată protectoare a câmpurilor, a animalelor și a vindecărilor miraculoase. În calitatea sa de zeiță a vânătorii era înfățișată ca o fecioară sălbatică, singuratică și care cutreiera pădurile însoțită de o haită de câini, dăruiți de [Pan](#), ucigând animalele cu arcul și cu săgețile ei făurite de Vulcanus. Insensibilă la dragoste, îi pedepsea pe toți cei care încercau să se apropie de ea, dacă la rândul ei încerca să se apropie de vreun muritor, dragostea ei era rece și stranie.

Venus, veche divinitate de origine latină, considerată inițial drept protectoare a vegetației și a fertilității și identificată de timpuriu cu **Aphrodite** din mitologia greacă cu **Venus** era zeița dragostei și a frumuseții. Cu privire la nașterea sa existau două versiuni: după una, era fiica lui Iupiter și a **Dionei**, după cea de-a doua s-ar fi născut din spuma mării. Căsătorită cu Vulcanus, a fost iubită de Marte, zeul războiului, de Bacchus, Mercurius și Neptunus, dintre zei, iar dintre muritori de **Anchises** și **Adonis**. A avut mai mulți copii: cu zeul Mercurius pe **Eros**, cu Marte pe **Anteros** și pe **Harmonia**, cu muritorul Anchises pe **Aeneas** etc. În legătură cu farmecul și puterea lui Venus circulau numeroase legende: un episod cunoscut este acela al infidelității ei față de Vulcanus care, descoperind legătura ei cu Marte, a chemat toți zeii Olimpului drept martori, surprinzându-i împreună pe cei doi. Un alt episod, celebru de data aceasta, este judecata lui **Paris**: Iupiter a poruncit ca măgul de aur aruncat de **Eris**, zeiță vrajbei, și revendicat în egală măsură de Iuno, Minerva și Venus, să fie acordat de un muritor, Paris, aceleia pe care o va socoti el mai frumoasă. Cele trei zeițe s-au înfățișat înaintea lui Paris pe muntele Ida și au început să-și laude farmecele, promițându-i fiecare câte un dar. Cucerit de frumusețea lui Venus și de darul făgăduit de ea - acela de a o lua de soție pe cea mai frumoasă muritoare, pe **Helena** - Paris i-a dat ei măgul. Alegerea lui Venus și răpirea Helenei au constituit originea războiului troian. În cursul acestui război, în care rivalele ei, Iuno și Minerva, au sprijinit tabăra adversă, Venus i-a ajutat în mod constant pe troieni, în special pe Paris și pe Aeneas. Ea a fost chiar rănită în luptă de către **Diomedes**. Dacă nu a putut împiedica moartea lui Paris și distrugerea Troiei, în schimb, salvarea lui Aeneas se datoreștelui Venus, care l-a ajutat să ajungă pe țărmurile Italiei. Tot datorită acestui fapt zeița era socotită, sub numele de Venus, drept divinitate protectoare a Romei. Venus avea sanctuare celebre la Paphos, Cnidus, Delos, Sicyon etc. Cultul ei era celebrat în întreaga lume helenică, cu precădere în insulele Cyprus și Cythera.

Vesta, fiica lui **Saturnus**, era o veche divinitate romană, considerată drept protectoare a focului din cămin și a căminului în general și identificată cu **Hestia** din mitologia greacă. Vesta, cea mai mare dintre fiicele lui Saturnus și ale **Rheei** și soră cu Iupiter și cu Iuno. Cu toate că a fost curtată de **Apollo** și de Neptunus ea a rămas, cu îngăduința lui Iupiter, pururea fecioară. Nu părăsea niciodată Olimpul și era considerată, atât de zei cât și de muritori, drept protectoarea căminului.

Luna, la romani, zeița lunii, numita **Selene** de către greci. Selene, la greci, zeița și personificarea **Lunii** din mitologia romană, identificată mai târziu cu **Artemis**. Selene era înfățișată ca o femeie strălucitor de frumoasă, purtată printre nouri într-un car de argint. Un episod cunoscut legat de numele ei era cel al dragostei sale pentru **Endymion**.